

STANISŁAW SROKA

Egy lengyel származású főpap a 14. századi Magyarországon

*Boleszló esztergomi érsek
(1321–1328)*

A 14. században rendkívül élénkek voltak a lengyel-magyar kapcsolatok, különösen 1320 után, amikor Károly Róbert lengyel hercegnőt, Łokietek (Rófnyi) Ulászló leányát, Erzsébetet vette feleségül. A lengyel hercegnővel Budára érkező kísérettel számosan jöttek közelebbi és távolabbi rokonai, akik Erzsébet révén gyors karrierben reménykedtek. Ahogyan a lengyel-magyar kapcsolatok kutatója, Jan Dąbrowski, lengyel történész írta: „Erzsébet udvarában megjelentek rokonai, a Piastok, mégpedig főként a sziléziai ágából, akik számára Magyarország „sui generis” az ígéret földje volt, ahová méltóságok és a dicsőség reményében igyekeztek.”¹ Néhányan közülük magas tisztségekre tettek szert, mind tanulmányom hőse is, a sziléziai Piastok ágáról származó Boleszló, Toszek-i herceg, Bytom-Kozielski Kázmér fia, aki az 1321–1328-as években esztergomi érsek volt.² Nem csekély szerepet játszott viszont e kapcsolatok megteremtésében a század elején Mária Bytom-i hercegnő, Károly Róbert első felesége*, Boleszló nővére³. Mária jelenléte (Łokietek Erzsébet mellett) bizonyára döntő szerepet játszott abban, hogy Bytom-i Kázmér fia Szent István országában működhetett.

Boleszló születésének dátumát sajnos nem őrizték meg napjainkig fennmaradt források. A herceg születési idejének legpontosabb megközelítését K. Jasiński lengyel történész adta meg, aki felhívta a figyelmet Boleszló vallomására a krakkói püspök, Jan Muskata ellen Jakub Świnka érsek által indított perben. Ebből a vallomásból kitűnik, hogy Boleszló ekkor (1294-ben) már krakkói kanonok volt, mint a későbbi forrásokból ismeretes, skolasztikus. Amennyiben már ekkor részt vett a püspök (Jan Muskata) megválasztásában, nem lehetett pár éves gyermek, hanem legalább 15–16 évesnek kellett lennie, tehát legkésőbb 1278 táján született.⁴

Boleszló 1321-es érsekké választása előtt már korábban néhány kisebb egyházi beneficium birtokosa volt. Az említett krakkói skolasztikus cím mellett boroszlói (wrocławwi) kanonok is volt, illetve a Toszek-i hercegi hatalmat is gyakorolta, melyet apja még életében adott át neki.⁵ Rendkívül megkapó probléma Boleszló képzettségének, nevezetesen olaszországi tanulmányainak kérdése. Pór Antal vezette be a szakirodalomba azt a nézetet⁶ – amely azután alaposan gyökeret vert a magyar historiográfiában⁷ –, hogy az a bizonyos Boleszló, opolei prépost, aki a páduai egyetem 1308. május 8-i irataiban szerepel, mint az ultramontánusok rektora⁸, azonos a későbbi esztergomi érsekkel, aki ugyanezt a nevet viselte. Erre a felvetésre alapozva vonultat fel a magyar

* Lásd Stanisław Sroka és Kristó Gyula cikkét számunk 187. és 194. oldalán

történész különböző adatokat, de azok közül nem mindegyik állja meg helyét. Minden bizonnyal téves az a feltevés, hogy Boleszló a pápával való ismeretségét kihasználva kapta meg az egyházfőtől a krakkói skolasztikus címet. Ezt ugyanis, amint már említettem, legkésőbb 1294-től, tehát évekkel a feltételezett olaszországi tanulmányai előtt viselte. Hasonlóképpen egy kissé érthetetlen, hogy az opolei prépostot, a páduai ultramontánusok rektorát a 14. század elején kizárólag a korabeli sziléziai Piastok között keresi, hiszen nem csupán fejedelmi származású személyek nyerhették el a rektor címet. Pór legfőbb bizonyítéka feltevésének igazolására az a tény, hogy Boleszló 1322-ben Károly Róbert király követeként Velencében járt a dalmát városok ügyében. Károly Róbert valószínűleg abból a megfontolásból bízta meg ezzel a feladattal az akkori esztergomi érseket, hogy az ismerte az olasz nyelvet és az ottani viszonyokat, ugyanis ifjú korában néhány esztendő Olaszországban töltött a páduai egyetem diákjaként. De ezt az elképzelést semmilyen jelenleg rendelkezésre álló forrással nem erősíthetjük meg. Úgy gondolom azonban, hogy nem szabad teljesen elvetnünk Pór Antalnak ezeket a feltételezéseit, meggyőződésem szerint ugyanis alátámasztja azokat még egy másik, a szakirodalomban eddig figyelmen kívül hagyott utalás: nevezetesen XXII. János pápa 1321. október 2-i keltezésű bullájának egy részlete, amelyben Boleszlónak adományozza az esztergomi érsekséget.⁹ A választott erényei között a pápa nemcsak magas származását, a káptalan támogató véleményét sorolja fel, de kiemeli „litterarum scientiam”, ami minden valószínűség szerint az újonnan kinevezett érsek egyetemi képzettségére utal. Pór Antal feltételezését tehát egy nagy valószínűségű hipotézisnek kell tekintenünk.¹⁰

A következőkben arra kell, hogy rátérjünk Boleszló esztergomi érsekké választásának leírására, amely elődje, Tamás érsek 1321 januárjában bekövetkezett halála után zajlott le.¹¹ Ennek körülményeiről abból a Boleszlónak címzett 1321 október keltezésű pápa bullából értesülhetünk, amelyben az egyházfő az említett egyházmegye élére helyezi Boleszlót.¹² Közvetlenül Tamás halála után a prépost és az esztergomi káptalan gyűlésre hívja össze a kanonokat egy bizonyos – a bullában közelebbről meg nem jelölt – napra, hogy megválasszák utódját. Ez az időpont a pápai legátus, Gentilis által 1309-ben Magyarország számára kiadott statútumának értelmében nem léphette túl az elhalálozás utáni három hónapot.¹³ Azt, hogy Boleszló esetében ez a kánoni követelmény teljesült, az említett bulla szövegén kívül bizonyítja Ivánka váradi püspök oklevele is 1321. április 14-ről.¹⁴ A választásra összegyűlt kanonokok különböző vitákat követően – amelyeknek oka az idegen dinasztiából származó, de egyúttal Károly Róbert és különösen a király harmadik felesége, Łokietek Erzsébet által hevesen támogatott jelölt személye volt¹⁵ – végül a kanonokok „per viam compromissi” megválasztották Boleszlót esztergomi érsekké. A káptalan egyúttal külön delegátusokat küldött a pápához, akiknek feladata az volt, hogy közbenjárjanak a választáson hozott határozat megerősítése érdekében. Közöttük volt az esztergomi székesegyház prépostja, Gyermek (Puer dictus) Teofil.¹⁶ Bár a pápa semmilyen formális kifogást nem emelt az új jelölt személye ellen, mégsem erősítette meg méltóságában, mivel a Szentszéknél való személyes megjelenésére várt. Boleszló azért nem jelent meg Avignonban, mert ekkor volt Károly Róbert elsőszülött

fiának a keresztelője, aki nem sokkal korábban látta meg a napvilágot.¹⁷ A fenti követelmény teljesítésének kötelezettsége – vagyis a Szentatya színe előtti személyes megjelenés a választást követően – III. Miklós alkotmányából következett, aki XXII. János elődje volt a pápai trónon.¹⁸ Azonban figyelembe véve azokat a hátrányokat, amelyek a megüresedett beneficium hosszabb ideig tartó betöltetlenségéből következnek,¹⁹ a pápa úgy döntött, hogy beiktatja Boleszlót az esztergomi érseki hivatalba. A döntésről szóló bullát 1321 október másodikai keltezéssel adták ki.²⁰ Ugyanezzel a dátummal kiállított levelében a pápa értesítette döntéséről Károly Róbertet.²¹ Az újonnan megválasztott esztergomi érsek csak ekkor utazott el Avignonba, ahol 1321 decemberében egy sor bullát kapott a katolikus egyházfőtől, amelyek személyét és a vezetése alá helyezett egyházmegyét érintették.²² Elsőként december 5-én tájékoztatja Boleszlót, hogy Porto Berengár Fredoli²³ bíborosnak javasolta püspökké szentelését.²⁴ Napóleon Orsini bíborossal²⁵ a Szt. Adorján diakónussal elküldi számára az érseki palliumot „insigne videlicet pontificalis officii”, amelyet „intra ecclesiam” ajánl használni, kizárólag azokon a napokon, „qui expressi in ipsius ecclesie privilegiis continentur”.²⁶ Három napra rá, december 8-án negyven napos feloldozásban részesíti mindazokat a hívőket, akik az érseki misén részt vesznek, de csak abban az esetben, ha a palliumot az érsek viseli, illetve a népnek ígét hirdetnek. Az ige hirdetést viszont már pap is végezheti.²⁷ Következő bullájában a pápa közli, hogy Boleszló leveléből értesült az esztergomi egyházmegyében élő tanult személyekről (persone litterate), akiknek törvénytelen származása lehetetlenné teszi, hogy őket Isten szolgálatára felszenteljék. A katolikus egyházfő engedélyezi Boleszló érseknek, hogy tíz ilyen személynek diszpenzációt adjon a törvénytelen származás alól.²⁸ Arra is felhatalmazta a pápa az érseket, hogy tíz kiválasztott egyházi vagy világi személyt – akiket különböző bűncselekmények elkövetése miatt közösítettek ki – feloldozzon az excommunicatio alól, amennyiben bűneikért vezekelnek és a megkárosítottaknak elégtételt nyújtanak.²⁹ XXII. János ugyanezen a napon konservátorokat is kinevezett az esztergomi érsekségben.³⁰ Boleszló, az esztergomi érseki hivatalban XXII. János által megerősített sziléziai herceg kötelezettséget vállalt 2000 aranyforint kifizetésére, mint úgynevezett servitium commune, azaz a beneficium címéért a 14. században már kötelező fizetség.³¹ Ugyanabban a században alakult ki az a szabály is, hogy az adott javadalmak éves jövedelmének egyharmadából a pápa részesült. A kötelezettség alóli kibúvást jelentősen megkönnyítette, hogy lehetőség volt a servitium részletekben történő fizetésére.³² A servitium commune részletfizetési lehetőségét Boleszló érsek is kihasználta, és 1322. június 10-én a jelzett számlára átutalt 200 aranyforintnyi összeget. A fennmaradó részt 1323. július 18. előtt fizette be, ugyanis ezen a napon kapta meg Boleszló az absolutiot, ami igazolta, hogy befizette a deklarált servitium teljes összegét.³³

Boleszló herceg kezébe véve az esztergomi egyházmegye kormányzását egyúttal elvesztette a krakkói és a boroszlói egyházkerületben viselt méltóságait, viszont továbbra is megtartotta a Toszek-i hercegi címet. XXII. János pápa már 1321. december 15-én odaadományozta a megüresedett krakkói skolasztikusi hivatalt Boleszló unokafivérének, Jánosnak, Ulászló

(Władisław) oswiecimi herceg fiának. Ő azonban nem sokáig foglalta el ezt a helyet, mert már 1327-ben lemondott címéről és megházasodott.³⁴

Az esztergomi érseki szék elfoglalása után Boleszló kinevezte két vikáriusát Ladomér esztergomi prépost és Miklós nyitrai főesperes személyében.³⁵ A kancellária irányítását János boszniai prépostra bízta, aki egyúttal esztergomi kanonok is volt. Az ő feladata volt az érseki birtokok gondozása is.³⁶ Később, amikor a szepesi káptalan ugyanezt a Jánost préposttá választotta, Boleszló a Szepesség fővikáriusává tette.³⁷ Az esztergomi metropolitai hivatalba kerülve³⁸ Boleszló kettőzött energiával látott hozzá az egykor jogtalanul eltulajdonított egyházi vagyon visszaszerzéséhez. Elsőként a Moson vármegyéhez tartozó Nezsider községet kísérelte meg visszatéríteni az érsekség birtokába, amelyet akkoriban Szombathelynek neveztek.

IV. László király adományozta a helységet annak idején egyik hívének hűséges szolgálatá jutalmaképpen. Tőle vette meg a birtokot Habsburg Ágnes királyné, III. Endre felesége. A király halála után a királyné a Szent Adalbertől elnevezett esztergomi székesegyháznak adományozta Szombathelyt, örök alamizsnaképpen ura lelkiüdvéért. Kikötötte azonban, hogy csak az ő halála után válhat az említett helység az esztergomi székesegyház teljes jogú birtokává. Időközben azonban az Árpád-ház kihalása után a magyar koronáért rivalizáló Vencel cseh király támadást intézett az esztergomi vár és a székesegyház ellen, és ennek a zűrzavarnak a során az oklevelek eltűntek³⁹, illetve a támadók feltehetően magukkal vitték azokat. Ágnes királyné az esztergomi székesegyházra ruházta a birtokot. A magyar trónon megerősödött király, Károly Róbert nagyszabású akciót kezdett a király birtokok visszaszerzésére, amelyek a múltban törvénytelenül idegen kézbe kerültek. Szerencsétlen sorsra jutott az esztergomi székesegyház, mivel nem tudta felmutatni a Szombathely birtokára vonatkozó okleveleit, így az elveszett számára, a király lefoglalta, annak ellenére, hogy az ügyben még XXII. János pápa is közbenjárt.⁴⁰ Boleszló érsek azonban, akinek nagy tervei voltak, nem csüggedt, és tekintettel arra, hogy Ágnes királyné még az élők sorában volt⁴¹, megkérte, hogy erősítse meg egykori adományát, amellyel az esztergomi székesegyháznak juttatta Szombathelyt. A királynénak a kérdést érintő válaszlevele 1322. január 19-én kelt.⁴² Ez azonban nem hozott kellő eredményt, és Szombathely nem került vissza az esztergomi székesegyház tulajdonába. Boleszlónak a múltban elvesztett birtokok visszaszerzésére irányuló első erőfeszítése tehát kudarcot vallott, de mindez nem ingatta meg az érsek meggyőződését ezirányú ténykedésének szükségességében. Sikerült is néhány hasonló, az érsekségtől elszakadt birtokot visszacsatolnia az egyházi javadalmakhoz. Így történt ez a Gömör vármegyei Rozsnyóbánya esetében is, amelyet Károly Róbert király 1323-ban visszatadott az esztergomi érsekség tulajdonába.⁴³ Boleszló előrelátásának köszönhetően alig hétesztendő kormányzása során az érsekség olyan birtokokkal gyarapodott, mint Vága, Szilincs és Túrnye.⁴⁴ E két utóbbi helység visszaszerzése bizonyos mértékig Károly Róbert királynak elsőszülött fia, Károly elhunya feletti gyászának köszönhető. Ekkor ugyanis a király ígéretet tett, hogy országában az összes egyháznak visszatéríti bárki által korábban elfoglalt birtokait.⁴⁵ A Szilincs és Túrnye visszatérítését tartalmazó királyi oklevél 1323. június 5-én kelt,⁴⁶

tehát a Károly 1321-ben bekövetkezett halála után tett ígéret nem volt üres frázis, a király igyekezett azt megtartani.

Az elszakított birtokok visszaszerzése mellett Boleszló érsek az érsekség vagyonát új birtoktestek vásárlásával is gyarapítani törekedett. Már 1321-ben, alig négy nappal a pápai megerősítést követően Boleszló megvásárolta egy bizonyos Rosd-nembéli Mikócától ötven márka ezüstért az Esztergom vármegyében lévő Csév községet.⁴⁷ Mikóca azzal, hogy az érsekségnek, illetve a káptalannak eladta ezt a birtokát, bizonyos mértékben elégtételt akart adni az említett káptalannak azért, hogy annak idején Kesztlőc faluban véletlenül megölte egyik jobbágját. Boleszló érseknek ezek a rábízott egyházmegye kormányzásában elért sikerei is hozzájárultak ahhoz, hogy a király Pozsega vármegye ispánjává nevezte ki, 1323-ban már ezzel a címmel szerepel.⁴⁸ Az, hogy Boleszlót ilyen méltóságra emelte a király, kétségkívül jutalom is volt az érsek azon politikai jellegű vállalkozásaiért, amelyekben az esztergomi egyházmegye kormányzásának első éveiben részt vett. Gondolok itt elsősorban arra a magas diplomáciai küldetésére – Velencébe –, amellyel Károly Róbert bízta meg az érseket 1322 tavaszán a dalmát városok ügyében.⁴⁹ Ugyanezen év őszén Károly Róbert társaságában látjuk Boleszló érseket a horvátországi hadjáratban,⁵⁰ 1323. április 8-án pedig más egyházi és világi méltóságokkal együtt a Péterváradon Károly Róbertnek az ausztriai herceggel kötött egyezményére tett esküt.⁵¹

A rendelkezésünkre álló források lehetővé teszik, hogy áttekintsük Boleszló egyházi tevékenységét, amely érseki ténykedésének kétségkívül fő területe volt. Tekintettel jelen írásom szűk kereteire, igyekszem a legfontosabb kezdeményezéseire irányítani a figyelmet. Nyilvánvalóan első helyen kell említeni az 1326. november 8-án Esztergomban összehívott provinciális zsinatot. Sajnos, nem maradt ránk egyetlen itt elfogadott statútum sem, és az egész zsinatról jóformán abból az egyetlen dokumentumból értesülhetünk, amelyet Dedek C. L. publikált a Monumenta Ecclesiae Strigoniensis III. kötetében.⁵² Az oklevelet Miklós győri püspök, Csanád egri püspök és László pécsi püspök állította ki 1327. február 4-én, és megtudjuk belőle, hogy a zsinaton jelen volt az esztergomi érsekség összes suffraganeus püspöke, valamint egyes apátok, prépostok, illetve a káptalanok kiküldött képviselői. A zsinat során Henrik veszprémi püspök kijelentette, hogy néhány, időtlen idő óta az ő egyházkertületében lévő templomot Boleszló érsek továbbra is megszállva tart. Kérte tehát az egybegyűlt püspököket és a zsinat más résztvevőit, hogy igyekezzenek segítséget nyújtani számára az említett templomok visszaszerzésében, másként szólva, segítsenek megoldani a Boleszló érsek és suffraganeusai közötti vitát. Boleszló érsek ekkor azt a javaslatot tette, hogy a vitás felek állítsanak ki két-két képviselőt, akik felvonulthatják a kinyilvánított igényeket megalapozó megfelelő bizonyítékaikat. Amikor pedig Boleszló és Henrik veszprémi püspök kijelölt képviselői „in choro sancti Adalberti” áttekintették a kérdést érintő dokumentumokat, valamint meghozták a vitát eldöntő ítéletet, Boleszló szembeszegült ezzel a határozattal és a vita eldöntését egy héttel későbbre halasztotta, áttéve egyúttal a helyszínt Visegrádra. Ott a királyi tanács tagjainak jelenlétében kellett határozni a vitában. A zsinatra összegyűlt püspökök átvonultak tehát Esztergomból Visegrádra, abban

a reményben, hogy sikerül gyorsan pontot tenni e vizsály végére. Boleszló érsek azonban egészen 1327. január 20-ig elkerülte a püspöki kollégium előtti megjelenést. Ekkor pedig kijelentette, hogy a vitát megfelelő bírának kell eldönteniük, pápai bírakkal egyetemben.⁵³

1326-ban, amikor az előbbieken leírt zsinat lezajlott, Boleszló érsek egyházmegyei kötelezettségeinek keretében a Szepességbe látogatott. Ott tartózkodása során János szepesi prépostot bűnbocsánati joggal ruházta fel, saját prépostsága területén.⁵⁴ A magyar egyházfő szepességi látogatása minden bizonnyal kapcsolatban állt az esztergomi érsek és a krakkói püspök, Nanker között 1324-ben a podolini, gnézdai és lublói egyházi joghatóságért kirobbant vitával.⁵⁵ Nanker krakkói püspök panaszt tett a Szentszéknél, amelyben felrója, hogy Tamás érsek, majd az ő nyomán Boleszló, törvénytelen módon saját fennhatóságuk alá vonták a fent említett településeket és a krakkói püspököt megakadályozzák abban, hogy szabadon gyakorolja az egyházi jogszolgáltatást ezen a területen. XXII. János pápa 1324. június 15-én utasította Bertalant, a boroszlói egyházmegyében lévő Czarnowas helység közelében található premontrei kolostor rendfőnökét, hogy hívja össze a vitás feleket, vizsgálja ki az ügyet, és a tanúk kihallgatása után hozzon ítéletet.⁵⁶ Nanker püspök és Boleszló érsek a következő évben (1325-ben) kijelölték ügyészeiket, megtette ugyanezt 1326. április 8-án János szepesi prépost is.⁵⁷ A Bertalan bíró által kijelölt időpontban nem jelentek meg Boleszló érsek képviselői, ahogyan az esztergomi székesegyház részéről sem jöttek el. A pert csak az mozdította ki a holtpontról, hogy végső időpontot jelöltek ki a tárgyalásra és a tanúkihallgatásra. Úgy tűnt, a két fél hamarosan megegyezésre jut, és aláveti magát az ítéletnek. A per azonban félbeszakadt, mivel Boleszló esztergomi érsek 1328-ban meghalt, ahogyan meghalt a pápai bíró, Czarnowas-i Bertalan is. Csak néhány évvel Boleszló halála után – 1332-ben – született döntés ebben a perben. Az ítéletet Prot, szintén a Czarnowas-i premontrei kolostor rendfőnöke hozta 1332. február 12-én, aki pápai nomináció alapján teljesítette bírói kötelességét.⁵⁸ Döntésével a krakkói püspöknek ítélte az egyházi joghatóságot az egész vitás területen, az esztergomi érseket és a szepesi prépostot pedig örök hallgatásra és a térségben szedett összes jövedelmeik visszatérítésére kötelezte. Az ítélet ezenfelül utasította az esztergomi érseket, hogy a krakkói püspöknek térítse meg a 175 márkára taksált perköltséget. Az ítélet azonban papíron maradt, mivel a Podolin-Gnézda-Lubló térség elszakadt Lengyelországtól és magyar politikai fennhatóság alá került, így a területet – a megnyert per ellenére – nem sikerült a krakkói püspökséghez csatolni.⁵⁹

Boleszló számos oklevelét, amelyeket kisebb jelentőségű ügyekben állított ki, mint például kanonokok kinevezése, kisebb-nagyobb határviták eldöntése vagy különböző személyek és intézmények által benyújtott diplomák megerősítése, hely hiányában most nem tárgyalom. E fenti források kellő megvilágítást nyertek Pór Antal Boleszló-életrejtésében, amelyben a szerző főként ezeknek a kérdéseknek szentelte figyelmét.⁶⁰

Boleszló gondoskodása saját érsekségéről kifejeződött a ferences rendiek szélsőséges szárnyának, a fraticellik eltávolításában is.⁶¹ Pápai kinevezés alapján Boleszló volt a magyar pálos rend konzervátora is. Ezt a méltóságot a

kalocsai érsekkel és a székesfehérvári préposttal egyetemben gyakorolta.⁶² Boleszló sziléziai herceg esztergomi érsekként a középkori dinasztiák egyik jellegzetes képviselője volt, aki számára saját nemzetsége és elsősorban legközelebbi rokonainak érdeke gyakorta fontosabb volt a törvénytiszteletnél. Erre bizonyosság a nyitrai püspöki hivatal betöltésének esete János püspök halála után.⁶³ Erről István, a nyitrai káptalan lektora számol be, aki 1328. május 1-jén állott a székesfehérvári káptalan elé Boleszló elleni panaszával.⁶⁴ János püspök halálát követően a nyitrai püspöki szék megüresedése után a káptalan elküldte képviselőit Károly Róbert királyhoz – István lektor, Sebestyén trencsényi főesperes, Pál gradnai főesperes és Pál kanonok személyében – abból a célból, hogy értesítsék a királyt a püspök elhunytának időpontjáról és kijárják az uralkodó engedélyét új püspök választásának lefolytatására. Sajnos a delegáltak nem jutottak el a királyhoz, mivel útközben Boleszló rajtaütött a küldöttségen, és az esztergomi várba zárta őket.⁶⁵ Ott azután a delegátusok jelenlétében Mieszko nevű öccsét Nyitra püspökévé nevezte ki. Ezt követően halálos fenyegetések közepette arra kényszerítette a káptalan képviselőit, hogy jelölését elfogadják. Hogy választását kellőképpen alátámassza, katonasággal elfoglalta a nyitrai püspöki székesegyházat és káptalant. A káptalan többi tagjától is kiereszkolta fenti döntésének elfogadását, a börtönbe taszított küldöttekhez hasonlóan megfenyegetvén őket is.⁶⁶ Mint tudjuk, a nyitrai káptalan tiltakozása eredménytelennek bizonyult, miután Mieszko a király és a királyné rokona lévén pápai megerősítést nyert és 1334-ig Nyitra püspöke volt, utána pedig Veszprémben működött tovább.⁶⁷

Boleszló esztergomi érsek 1328 decemberében halt meg, valószínűleg az ottani székesegyházban temették el.⁶⁸ Fennmaradt érseki pecsétjének néhány példánya, amelyeknek részletes leírása megtalálható a közelmúltban megjelent katalógusban: A középkori Magyarország főpapi pecsétjei az MTA Művészettörténeti Kutatócsoportjának pecsétmásolat-gyűjteménye alapján című kiadványban.⁶⁹

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a Piastok sziléziai ágából származó herceg, akit a király és a királyné támogatásával 1321-ben esztergomi érsekké választottak, jó gazdája és lelkipásztora volt egyházmegyéjének, még ha nem is nyeri el mindegyik vállalkozása teljes elismerésünket. Nem tartózkodott a politikai életben való részvételtől sem, de az ő idejében a szokásoknak megfelelően a politikai tevékenység beletartozott az egyházi hierarchia magas rangú képviselőinek hatáskörébe.

Jegyzetek

1. Dąbrowski, J.: *Elżbieta Lokietkówna 1305–1380*. Kraków, 1914. 23.
2. Pór Antal: *Boleszló herceg, esztergomi érsek (1321–1328)*. Esztergom-vidéki Régészeti és Történelmi Társulat Évkönyvei. III. k. Esztergom, 1900. 3–45. (a továbbiakban: Pór 1900)
3. Sroka, Stanisław: *Piastówna śląska Maria, królową Węgier* (sajtó alatt)

4. Jasiński, Kazimierz: *Rodowód Piastów Śląskich*. 3. k. Wrocław, 1977. 45. (a továbbiakban: Jasiński)
5. Jasiński 45–46.
6. Pór 1900. 5.
7. *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis* (továbbiakban: MES). III. k. Ed. Dedek Crescens Lajos: *Strigonii* 1924. X–XI.; A középkori Magyarország főpapi pecsétjei a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának pecsétmások-gyűjteménye alapján. Szerkesztette: Bodor Imre. Budapest, 1984. 22.
8. *Monumenti della Università di Padova (1222–1318)*, raccolti dal Gloria A. III. Venezia, 1884. 65.: „Boslaio preposito Oppoliensis rectore ultramontanorum”.
9. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, Ed. Theiner, Augustino. (továbbiakban: Theiner). I. k. Romae, 1859. 717. sz. 472.
10. Boleszkó krakkói skolasztikus nem szerepelteti jegyzékében a krakkói papság között, akiknek egyházi méltóságuknál fogva megfelelő intellektuális képzettségük kellett hogy legyen Ožóg, Krzysztof: *Kultura umysłowa w Krakowie w XIV wieku*. Środowisko duchowieństwa świeckiego. Wrocław, 1987. II. melléklet. A tizennegyedik századi skolasztikusokról írva azonban megjegyzi, hogy Boleszlónak megfelelő végzettsége kellett hogy legyen, „hiszen születésétől fogva az egyházi rendbe szánták” (31. old.) Pór Antal nézetét nem vette figyelembe, mivel nem ismerte.
11. Pór Antal: II. Tamás mester esztergomi érsek. *Szent-István-Társulat Almanachja*, 1889.
12. Theiner I. k. 717. sz. 472.
13. *Acta legationis cardinalis Gentilis*. Gentilis bíbornok magyarországi követségének okiratai 1307–1311. In: *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia*, series prima. II. k. Budapest, 1885. 292.: „Sacris canonibus novimus esse cautum, quod ultra tres menses vacare non debeant ecclesiae cathedralis, ne propter defectum pastoris dominicum gregem lupus rapax imadat, et viduata ecclesia in suis facultatibus grave dispendium patiatur”.
14. Ivánka püspök kéri Boleszlót (*Venerabili in Christo patri domino B. dei gracia Strigoniensis ecclesie archielecto eiusdemque loci comiti perpetuo amico suo reuerentissimo*), hogy erősítse meg elődje, Tamás oklevelét, amelyben a püspök rokonát, egy bizonyos Pétert Nagyszőlős és Ugocsa plébánosává teszi. Mooyer, E. F. adta ki: *Oklevéli adalékok Magyarország régebbi történetéhez*. Magyar Történelmi Tár, 6. (1859.) 185–190. Az oklevélen látható dátum: „Varadini feria tertia proxima ante festum sancte Elene regine”, azaz május 19., ennek ellenére a kiadó egyetlen szó magyarázat nélkül április 14-ét adja meg a diploma kiállítása idejeként. Csak Pór Antal (1900. 7. old. 1. jegyzet) tisztázta, honnan származik ez az áprilisi dátum. A diploma keltezésében használt Szt. Heléna ünnepét Magyarországon nemcsak május 19-én, hanem április 15-én is tartották (Knauz Nándor: *Kortan. Hazai történelmünkhöz alkalmazva*, Budapest, 1876. 196.). Ivánka oklevele éppen az áprilisi ünnepre utal. Dedek, C. L. a MES III. kötetének kiadója feltehetően nem ismerte Pór Antal megjegyzését, mert oklevélgyűjteményében Ivánka diplomája egyetlen szó kommentár nélkül május 19-i dátummal szerepel (1. sz. 1. old.). A János néven is említett Ivánka püspök rövid életrajza Bunyitay V.: *A váradi püspökök a püspökség alapításától 1566. évig c. munkájában* található. In: *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig*. I. k. Nagyvárad, 1883. 166–170.
15. *Łokietek Erzsébetnek – a Piast dinasztia tagjának – támogatása nyilvánvaló, Károly Róbert pedig sógora volt Boleszlónak, hiszen a magyar király első felesége, Mária, Boleszló nővére volt.*
16. Pór 1900. 7. old. 2. jegyzet

17. Pór 1900. 7–8.; Schmitth, M.: Archi-episcopi Strigonienses compendio dati, ac festis honoribus celsissimi, et Reverendissimi sacri Romani Imperii Principis, domini, domini Nicolai e comitibus Csaki de Keresztszeg. Tyrnaviae, 1752. 56. (a továbbiakban: Schmitth)
18. Erre emlékeztette XXII. János pápa Boleszlót a hozzá intézett bullában. Theiner I. k. 717. sz. 472.: „iuxta tenorem constitutionis... Nicolai Pape III, predecessoris nostri super hoc edite”.
19. Theinor uo. „Postmodum autem attanta meditatione pensantes dispendia, que proveniunt ex vacatione longinqua ecclesiis pastoribus viduatis”.
20. Lásd 9. számú jegyzetet. Egyidejűleg a pápa értesíti az esztergomi prépostot és a káptalant, az esztergomi papságot, az egyházmegye hívóit, az esztergomi székesegyház hűbéreseit valamint az esztergomi érsekségnek alárendelt összes püspököt.
21. Theiner I. k. 718. sz. 473.
22. Fraknói Vilmos: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkal. I. k. (1000–1417) Budapest, 1901. 146.
23. Eubel, C.: Hierarchia catholica medii et recentioris aevi. I. k. Monasterii 1898. 14. 427. (a továbbiakban: Eubel)
24. Theiner I. k. 720. sz. 474.
25. Eubel I. k. 11.
26. Theiner I. k. 721. sz. 474.
27. Theiner I. k. 726. sz. 476.; Pór 1900. 8. helytelenül értelmezi a bulla tartalmát, amikor azt írja, hogy bűnbocsánatban részesülnek azok is, akik Boleszló prédikációját hallgatják, hiszen itt az érseknek az ünnepi miséken való személyes részvételéről van szó, amelyeken Boleszló a palliumot viseli, az igehirdetést azonban „sive per te (azaz Boleszló- S. S.) sive per alium” tarthatja.
28. Theiner I. k. 724. sz. 475.
29. Theiner I. k. 725. sz. 475.
30. Ezek voltak: Ágoston, zágrábi püspök, III. Miklós, pannonhalmi apát, valamint János székesfehérvári prépost. Theiner I. k. 728. sz. 476–478.; A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története, II. k. 2. rész, kiadta: Sörös Pongrácz, Budapest, 1903. 53.
31. Die Einnahmen der Apostolischen Kammer unter Johann XXII. Hrsg. Göller, E. (továbbiakban: Göller) Paderborn, 1910. (Vatikanische Quellen zur Geschichte der papstlichen Hof-und Finanzverwaltung 1316–1378. I. k.) 660.; Knappek, L.: Obsadzovanie uhorských biskupstiev od X. do konca XIV. storočia so zvláštnym zreteľom na pápežské zásahy a na postavenie uhorských kráľ'ov. Bratislava, 1934. 212. (a továbbiakban: Knappek)
32. Knappek 209. 216.
33. Göller I. k. 152. 161. old. 2. jegyzet; Knappek 217. old. 67. jegyzet; 218. old. 72. jegyzet
34. Jasiński 3. k. 45–46. 126. 129., 12. jegyzet
35. MES III. 969. 970. sz.; Veszprémi regeszták (1301–1387). Kiadta: Kumorovitz, L. B., Budapest, 1953. 181. sz. 78.; Zala vármegye története. Oklevéltár, I. k. kiadta: Nagy J.–Véghely D.–Nagy Gy. Budapest, 1886. 154. sz. 201. 159. sz. 210.
36. Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae. II. k. Ed. Sedlák, Vincent. Bratislava, 1987. (a továbbiakban: Regesta Slovaciae) 906. sz. 394., 1043. sz. 453.; MES III. k. 51. sz. 26.

37. MES III. k. XII. old.
38. Ilyen ranggal említi őt Teofil, esztergomi prépost 1323-as keltezésű oklevelében. Fejér G.: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis. VIII. k. 2. rész. (a továbbiakban: Fejér) Budac, 1840. 220. sz. 478.
39. MES III. k. 24. sz. 10.; Pór 1900. 11–12.
40. Pór 1900. 12.
41. Ekkor éppen az általa alapított königsfeldi kolostorban tartózkodott.
42. MES III. k. 24. sz. 10.
43. Wenzel Gusztáv: Magyarország bányászatának kritikai története. Budapest, 1880. 93. old. 4. jegyzet
44. Pór 1900. 14–16.
45. Pór 1900. 15.
46. Pór 1900. 15.
47. MES III. k. 12. sz.
48. MES III. k. 44. sz.
49. Pór A.: Déli sláv történeti tanulmányok. Századok, 28 (1894.) 807–811.; Jászay Magda: Velence és Magyarország. Egy szomszédság küzdelmes története. Budapest, 1990. 44–45.
50. Regesta Slovaciae. II. k. 862. és 863. sz.; Engel Pál: Az ország újraegyesítése I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323). Századok, 122 (1988.) 1–2. sz. 131. (a továbbiakban: Engel)
51. Regesta Slovaciae. II. k. 928. és 929. sz.; Engel 132.
52. MES III. k. 971. sz. 715–716.
53. MES III. k. 971. sz. 715–716.
54. MES III. k. 147. sz. 84.
55. Modelski, Teofil: Spory o południowe granice diecezji krakowskiej od strony Spisza (w. XIII–XVIII.). Zakopane, 1928. 62–83. (a továbbiakban: Modelski)
56. Modelski 64.
57. Modelski 67.
58. Fejér VIII. k. 2. rész. 634–638.
59. Zachorowski, S.: Węgierskie i polskie osadnictwo Spiżu do połowy XIV wieku. Kraków, 1909. 81–84.; Pirhalla, M.: A szepesi prépostság vázlatos története kezdetétől a püspökség felállításáig. In: A „Szepesmegyei Történelmi Társulat” milleniumi kiadványai. 4. k. Lőcse, 1899. 45–47.; Sroka, Stanisław: Węgierskie epizody działalności dyskupa krakowskiego Jana Muskaty (sajtó alatt).
60. Pór 1900. 23–35.
61. Schmitth 57.; Hermann Egyed: A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig. München, 1983. 188.
62. Theiner I. k. 736. sz. 481.
63. Wagner J.: Adalékok a nyitrai székes-káptalan történetéhez. Nyitra, 1896. 6–9.; Tomcsányi I.; A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél. Budapest, 1922. 13. (a továbbiakban: Tomcsányi)
64. Tomcsányi 13.

65. MES III. k. 134.

66. MES III. k. 134.

67. Petneki Áron: Mieszko. In: Polski Słownik Biograficzny. 21. k. 1976. 41.

68. MES III. k. XIV.

69. Szerk. Bodor Imre. Budapest, 1984. 44., VI. tábla, 32. sz.

STANISŁAW SROKA

Ein hoher Geistlicher polnischer Abstammung in Ungarn des 14. Jahrhunderts.

Der Esztergomer (Graner) Bischof Boleslaw (1321–1328)

Nach der Eheschließung von König Károly Róbert und Elisabeth, der Tochter des polnischen Königs Wladislaw Lokietek siedelten mehrere von der Verwandtschaft der Königin nach Ungarn, darunter auch der zukünftige Esztergomer Bischof Boleslaw. Er hatte schon früher Beziehungen zu Ungarn, und zwar über seine Schwester Maria, die erste Frau von Károly Róbert. Boleslaw entstammte dem schlesischen Zweig der Familie Piast und erbte von seinem Vater das Herzogtum in Toszek. Boleslaw wurde um 1278 geboren, ab 1294 war er Domherr zu Krakau, dann Scholastiker. Neben diesen kirchlichen Gütern erwarb er ein neues Kanonikat im Domkapitel zu Breslau. Seine Studienreise in Italien ist umstritten, in der Fachliteratur wird er oft mit Boleslaw, dem Präpositus zu Opole verwechselt, der an der Universität in Padova der Rektor der Ultramontanen war. Die Ernennungsbulle zum Erzbischof von Johannes XXII. hebt Boleslaws Bildung hervor, so können wir davon ausgehen, daß der Würdenträger über eine Universitätsausbildung verfügte.

Nach dem Tode von Erzbischof Tamás wurde Boleslaw 1321 auf Empfehlung des Königs und der Königin vom Esztergomer Domkapitel zum Metropolitengewählt, wozu er die päpstliche Bekräftigung bereits im Oktober gleichen Jahres erhielt. Nach Avignon ging er erst danach, wo er sich verpflichtete, 2000 Florenus *servitium commune* zu bezahlen, was er dann auch in Raten leistete. Nach der Ernennung zum Erzbischof verzichtete Boleslaw auf seine früheren Güter in Polen, seinen Herzogtitel (Toszek) behielt er aber bis zu seinem Tode bei. Als Erzbischof machte er sich mit großer Energie an die Rückerwerbung der veräußerlichten Güter seiner Diözese heran, erweiterte sogar das Vermögen des Esztergomer Doms durch Ankäufe. Angesichts seiner Erfolge in der Verwaltung und Diplomatie – 1322 führte er einen königlichen Auftrag wegen der Städte in Dalmatien in Venedig aus – ernannte ihn Károly Róbert 1323 zum Gespan (*comes*) von Komitat Pozsega.

Von seinen kirchenpolitischen Maßnahmen sollen hier folgende stehen: Einberufung eines provinziellen Konzils in Esztergom; Entfernung

der extreme Ansichten verkündenden Franziskaner, der sog. fraticeli aus seiner Diözese; juristische Fehde mit dem Bischof zu Krakau wegen der kirchlichen Jurisdiktion dreier Siedlungen (Podolin, Gnezda, Lublo) in der Zips.

Boleslaw nutzte seine Position als Erzbischof auch aus, unterstützte seine Verwandten, schrak auch vor der Gewaltanwendung nicht zurück, als er seinen Bruder Miesko 1328 zum Bischof in Nyitra wählen ließ. Erzbischof Boleslaw starb im Dezember 1328 und war alles in allem ein guter Herr und Seelsorger seiner Diözese.

STANISŁAW SROKA

A prelate of Polish origin in 14th century Hungary *Boleslo, Archbishop of Esztergom (1321–1328)*

After the marriage of King Charles I (Károly Róbert) of Hungary and Elizabeth, daughter of King Wladislas Lokietek of Poland a number of the queen's Polish relatives moved to Hungary, among them Boleslo, the future Archbishop of Esztergom. Boleslo had had connections with Hungary before since his sister Mary had been the first wife of King Charles I. Boleslo came from the Silesian branch of the Piasti and inherited the Duchy of Toszek from his father. He was born probably around 1278, was a canon in Cracow from 1294, then a scholasticus at the same place, adding another canonry to his ecclesiastic benefices in the Wroclaw cathedral chapter. His attending university in Italy is a moot point, he is often confused with Boleslo, Provost of Opole, who at one time was rector of the ultramontanes at the University of Padova. The bull of Pope John XXII, appointing him archbishop, stresses Boleslo's erudition, so we can assume that he had a university degree.

After the death of archbishop Thomas Boleslo, recommended by the king and the queen, was elected metropolite in 1321 by the cathedral chapter, and he was granted papal confirmation in October of the same year. It was after this that he made a trip to Avignon and undertook the obligation to pay 2000 gold florins servitium commune, which he fulfilled in installments. Elected archbishop, he gave up his former benefices in Poland, but kept his title of the Duke of Toszek till the end of his life.

As an archbishop he started vigorously to recover the alienated possessions of his diocese and even increased the wealth of the Esztergom church by purchases. In return for his administrative and diplomatic successes (in 1322 he went as the King's ambassador to Venice to negotiate about the Dalmatian towns) Charles I appointed him comes of Pozsega county in 1323.

Among his activities as administrator of the church the provincial council must be emphasized that he summoned to Esztergom in 1326; he removed from the territory of his archbishopric the extremist Franciscans, the so-called fraticeli; he was also involved in a litigation with the archbishop of

Cracow over the ecclesiastical jurisdiction over three towns (Podolin, Gnezda and Lublo) in northern Hungary.

Using his power as archbishop, Boleslo supported his relatives, indeed, he used force to have his younger brother Mieszko elected bishop of Nyitra in 1328. Archbishop Boleslo died in December 1328, and all said and done he was a good pastor, temporal and spiritual, of his diocese.